

YENİCE-İ VARDAR

lûmanlardan çok daha hızlı biçimde arttı-
ğına işaret eder. 1900 yılı dolayında Ma-
kedonya topraklarıyla ilgili geniş bir ara-
ştırma yapan Adolf Struck, Yenice'yi 2000
evi olan, 6000'i Türk, 3000'i Slav, 700'ü Yu-
nanlı ve Eflak'tan (Aromun) oluşan top-
lam 9700 kişilik nüfusa sahip bir yer diye
tanıtır. Struck sadece yedi caminin varlı-
ğından söz eder. Kasabada bulunan pek
çok harabenin eskiden buranın ne kadar
çok önem taşıdığına işaret ettiğini belirtir.
XIX. yüzyılda kasabada korkunç bir veba
salgını çıkar; bu sebeple ahalinin çoğun-
luğu kasabayı terketmiş, nüfusu da hızlı
bir düşüşe geçmiştir. Struck, Evrenosoğ-
lu Ahmed Bey ve Abdullah-ı İlahî Türbe-
si'ni görmüştür. Her ikisine karşı müslü-
man ahalî derin bir saygı duymaktadır. Ga-
zi Evrenos'un ve Ahmed Bey'in büyük su
kemerî ayakta ve hâlâ kasabanın su ih-
tiyacını karşılamaktadır.

I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ve Yunan
orduları arasındaki Yannitsa savaşı esna-
sında (11 Kasım 1912) Yenice-i Vardar'ın
büyük bölümü yakılmış ve tahribata uğ-
ramıştır. Lozan Antlaşması'nın ardından
Makedonya Türkleri ile Anadolu'daki Yu-
nanlılar mübadele edildi. Yakınlardaki Mog-
lena bölgesinin müslüman Ulahları gibi ka-
saba ve civarındaki yerlerde kendilerini
müslüman ve Türk olarak tanımlayan ve
Bulgarca konuşan Pomaklar bölgeyi ter-
ke zorlandı. Yunan ordusunun Makedon-
ya'yı ele geçirmesi sırasında Bulgar pisko-
posluğuna bağlı kalmayı tercih eden Bul-
gar hristiyanları kuzeye kaçtılar. Daha ön-
ce Yunan kilisesine bağlı kalanlar ise za-
manla Grekleşti. II. Dünya Savaşı esnasın-
da 1944 Eylülünde kasaba yeniden tahri-
bata uğradı. Savaş sırasında vadideki Ev-
renosoğlu Ahmed Bey Camii ile Abdullah-ı
İlahî Türbesi'nin aşağısında yer alan çok
kubbeli medresenin de aralarında bulun-
duğu harabe halindeki Osmanlı binaları-
nın çoğu yıkıldı. 1967'de kasabanın en aş-
ğı kısmında Paleo Pazarou (Eskipazar) diye

adlandırılan yerde tarihî bir şadırvanın ka-
lıntılarından olan ince bir mermer yalak
hâlâ ayakta idi. II. Dünya Savaşı'ndan ön-
ce burada Şadırvanönü Han'ı mevcuttu ve
yakınlarında altı kubbeli olan büyük Evre-
nosoglu Ahmed Bey Bedesteni'nin kalın-
tıları vardı. Her iki binayı da Yenice'nin es-
ki sakinleri çok iyi hatırlar. 1988'de İske-
nder Bey Camii'nin yakınında bir apartma-
nın temelini atmak için yapılan kazıda bü-
yük bir hanın alt katmanları ortaya çıktı.
Bu kalıntılar sessizce ortadan kaldırıldı.
Yunan ordusuna ait bir askerî kampın içi-
nde bulunan Ahmed Bey Camii topçu atış-
ları için hedef olarak kullanıldı. Portikonun
yarısı, kubbenin büyük bir bölümü yıkıldı.
2009'da burası hâlâ aynı biçimdeydi.

Son yıllarda ayakta kalan Osmanlı bina-
ları Yunan arkeolojik hizmetlerinin kuru-
masına alındı. Bunlar Gazi Evrenos ve to-
runlarının türbeleri, yakınlardaki saat ku-
lesi, Gazi Evrenos Hamamı, yıkık durum-
daki Ahmed Bey Camii, Abdullah-ı İlahî
Hamamı, daha önce Evrenosoğlu Ahmed
Bey'in mezarı olduğu söylenen XV. yüzyıl-
dan kalma bir kubbeli mektep, İskender
Bey Camii'nin harabesi ve 1949'dan itiba-
ren Saint Paraskevi Kilisesi'ne dönüştürü-
len, daha önceki Şehreküstü mahallesin-
de yer aldığı bilinen bir türbeden ibaret-
tir. 1916'da çekilen fotoğraflar çatıyla kap-
lı bir camiyle yanında bir türbenin varlığı-
nı göstermektedir. 2005-2006'da uzun bir
süre pamuk fabrikasının deposu olan Gazi
Evrenos Türbesi, Yunan arkeoloji hizmet-
lerince restore edilmiştir. Çalışmalar esna-
sında Evrenos'un mezarı açılmış, kemik-
leri (ve bulunan tesbihi) Selânik'e götürül-
müştür. Kısa bir müddet sonra saat ku-
lesi tamir edilmiştir. Aynı restorasyon pla-
nı ayakta kalan diğer Osmanlı binaları için
de yürütülmüş, ancak Yunan Devleti'nin
karşılaştığı ekonomik kriz sebebiyle bu fa-
aliyetler sekteye uğramıştır.

Yenice-i Vardar aralarında şairler, ya-
zarlar ve tasavvuf erbabının da bulundu-

ğu birçok kişinin memleketidir. Bu çizgi
XV. yüzyılın ikinci yarısında Şeyh Abdul-
lah-ı İlahî ve Haydarî şeyhi Baba Ali Mest-i
Acemî ile başlar, bütün XVI. yüzyıl boyun-
ca devam eder. Şair Nesimî tarzında ya-
zan Usûlî, Hurûfî şiirleri kaleme alan De-
rûnî, bütün Doğu dillerinde şiir yazan Yû-
suf Sineçâk, talebesi Hasan Sunahî ve kar-
deşi Hayretî, tarihçi ve şair Âgehî Mansûr
Çelebi, divan şairi ve Mevlevî dervîşi Garî-
bî, büyük şair Hayâlî Bey yanında ulemâ-
dan Hâfız Mahmud Vardârî, Vardârî Şeyh-
zâde Mehmed Efendi ve Abdülkadir Var-
dârî zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 170-176; Gibb,
HOP, II, 373-375; III, 45-46, 58-69; A. Struck,
"Die Makedonischen Niederlande", *Zur Kunde
der Balkanhalbinsels*, Sarajevo 1908, VII, 67-68;
L. Schulze-Jena, *Makedonien, Landschafts-und
Kulturbilder*, Jena 1927, s. 128-129; M. Kemal
Özergin, "Rumeli Kadıhıkları'nda 1078 Düzenle-
mesi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*,
Ankara 1976, s. 251-309; A. Stojanovski, *Grado-
vite na Makedonija od krajot na XIV do XVII
vek*, Skopje 1981, s. 27, 36-37, 67-72, 92-95; V.
Kravari, *Villes et villages de Macédoine occiden-
tale*, Paris 1989, tür.yer.; M. Kiel, "Yenice-i Var-
dar (Vardar Yenicesi-Giannitsa): A Forgotten Tür-
kish Cultural Centre in Macedonia of the 15th and
16th Century", *Studies on the Ottoman Architec-
ture of the Balkans*, Aldershot 1990, IV, Makale;
E. I. Kanetaki, *Othomanika Loutra ston Elliniko
Horo*, Athens 2004, s. 168-171; E. Mavrokefal-
dou, *Giannitsa: Historical Photographic Album*,
Giannitsa 2007; F. Karagianni, "Giannitsa in the
Ottoman Period", *Ottoman Architecture in Gre-
ece* (ed. Ersi Brouskari), Athens 2008, s. 290-
295; H. W. Lowry, *The Shaping of the Ottoman
Balkans: 1350-1550*, Istanbul 2008, s. 58-64;
a.mlf., *In the Footsteps of the Ottomans: A Se-
arch for Sacred Spaces and Architectural Mo-
numents in Northern Greece*, Istanbul 2009, s.
79-81; a.mlf. – İsmail E. Erünsal, *The Evrenos
Dynasty of Yenice-i Vardar: Notes and Docu-
ments*, Istanbul 2010; Mehmed Çavuşoğlu, "Hay-
retî'nin Yenice Şehr-engizi", *GDAAD*, sy. 4-5
(1976), s. 81-100; V. Demetriades, "The Tomb of
Gazi Evrenos Bey at Yenitsa and its Inscription",
BSOAS, XXXIX (1976), s. 328-332; a.mlf., "Pro-
blems of Landowning and Population in the Area
of Gazi Evrenos Beğ's Vakf", *Makedonika*, XXIII,
Thessaloniki 1981, s. 43-57; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI,
4803-4804; Semavi Eyice, "Gazi Evrenosoğlu Ca-
mii ve Türbesi", *DİA*, XIII, 449-450.

MACHIEL KIEL

Yenice-i
Vardar'daki
Evrenosoğlu
Ahmed Bey
Medresesi'nin
avlusunu
gösteren
bir kartpostal
(Nezih
Başgelen
koleksiyonu)

YENİCE-İ ZAĞRA

Bulgaristan'da tarihî bir kasaba.

Bugün Nova Zagora, Osmanlı kaynakla-
rında Zağra-i Cedîd / Zağra Yenicesi adıyla
anılır. Bulgaristan'ın orta kesimlerinde
yer alan ve Orta Balkanlar adı verilen dağ
sirasının güney eteklerindeki verimli Eski

Zağra (Stara Zagora) ovasında Meriç'e dö-
külen küçük Sazliyka (Sazlıkdere) ırmağının
yukarı mecrasında deniz seviyesinden 130
m. yükseklikte kurulmuş olup tarıma da-
yalı küçük bir ticaret merkezidir ve Sofya'-
dan Filibe yoluyla Karadeniz liman şehri
Burgaz'a giden önemli bir demiryolu hat-
tı üzerindedir. Kuruluş tarihi Osmanlı er-
ken dönemine kadar iner; özellikle XV ve
XVI. yüzyıllarda tamamen müslüman Türk-
ler'in meskûn olduğu küçük bir kasaba du-
rumundaydı. Şehrin adı Slavca'da "dağla-
rın arkasında" anlamındaki Zagora'dan
gelir ve daha önemli bir yerleşim merkezi
olan Zağra Eskihişar / Eski Zağra'ya karşı
Yeni Zağra şeklinde adlandırılmıştır.

Nova Zagora'nın çevresinde çok sayıda
Osmanlı öncesi, Ortaçağ yerleşim yeri bu-
lunmaktadır. Şehrin 6 km. güneyindeki De-
deköy (Djadovo) höyüğü, 600 yılı civarında
ortadan kalkmış surlarla çevrili bir antik
şehrin kalıntılarını barındırır. Höyüğün üst
tabakasında da yirmi beş-otuz hanelik bir
köyün kalıntıları yer almaktadır. Bu köy
XI ve XII. yüzyıllarda mevcut olmakla bir-
likte büyük ihtimalle 1190'da III. Haçlı Se-
feri esnasında yıkılmış ve terk edilmiştir.
Şehrin 8 km. kuzeybatısında önemli An-
tik ve Ortaçağ yerleşim merkezi Karano-
vo bulunmaktadır. Burada 600 yıllarında
yıkılmış olan büyük bir erken dönem hris-
tiyan bazilikasının kalıntıları üzerine XI-
XII. yüzyıllarda küçük bir kilisenin varlığı
tesbit edilmiştir. Söz konusu Ortaçağ yer-
leşimi 1300 yılı civarına kadar devam et-
miş, daha sonra Seuthopolis şehrinin Or-
taçağ'daki halefi gibi tamamıyla ortadan
kalkmıştır. Yeni Zağra bölgesindeki yerleşim
yerleri Haçlı seferleri ve özellikle XIII.
yüzyıl sonlarındaki devamlı Bulgar-Bizans
savaşları neticesinde ortadan kalkmış ve
bölge neredeyse tamamen boşalmıştır. Ar-
keolojik bulgular (madenî paralar ve çiniler /
süslü seramikler) XIII. yüzyılda yerleşimin
geliştiğini, ancak İmparator II. Androni-
kos'un 1303'teki seferi esnasında nasıl yer-
le bir edildiğini göstermektedir. Bu sefer-
de doğuda Sliven ile (İslimye) batıda (Kar-
lovo yakınında) Kopsis arasındaki bütün böl-
ge ağır bir tahribata uğramıştır. Geride ka-
lanlar da 1323-1324'te Ivan Şişman ile Voj-
sil arasındaki çatışmalarda ortadan kalk-
mıştır. Yarım yüzyıl sonra bütün bölge Os-
manlılar tarafından fethedilmiş ve Ana-
dolu'dan getirilen yörüklerle yeniden iskân
edilmiştir.

Şehre küçük bir yörük yerleşimini teş-
vik eden kişiler büyük ihtimalle Saruca Pa-
şa ile oğlu Umur Bey'dir. Umur Bey 1530
yılına ait tahrir kayıtlarında Yenice-i Zağ-

ra'da bir mescid, bir hamam ve yirmi beş
dükkânın kurucusu / vakfedicisi olarak zik-
redilir (BA, TD, nr. 370, s. 329). Ondan ön-
ce Saruca Paşa Yenice-i Zağra'da ahşap
bir cami yaptırmıştır. Saruca Paşa I. Mu-
rad ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde, oğ-
lu Umur ise I. Mehmed döneminde görev-
deydi. Umur Bey vakfiyesi, 818 (1415) tari-
hini taşımaktadır (Gökbilgin, s. 235-244).
Bu vakfiye, 1415'te Yenice-i Zağra'nın Çir-
men sancağına bağlı bir kadılık merke-
zi durumunda olduğunu göstermektedir.
1530 yılı kayıtlarında Yenice-i Zağra bir ka-
za merkezi halinde zikredilir. Kasabada 224
hâne (tahminî 1200 kişi) vardı ve yedi ma-
halleye ayrılmıştı. Debbâğan ve Çömlek-
çi mahalleleri, tıpkı pazar vergi rakamları
(bâc-ı bâzâr) gibi kasabanın ekonomik fonk-
siyonlarına işaret eder. Yenice-i Zağra ka-
zası yirmi altı köye sahipti ve bunların yir-
mi beşi Türkçe adlar taşıyordu. Şehirle bir-
likte bunların toplam 798 hânesi (yaklaşık
4000 kişi) mevcuttu ve bu hânelerin 107'-
si (500 kişi) hristiyandı. Dolayısıyla kaza
sakinlerinin % 88'i müslüman ve XIV. yüz-
yıl sonlarında gelen Türk yerleşimcilerin
soyundandı. Hristiyan nüfusun tamamı
Korten adlı yüksekteki büyük bir köyde ya-
şıyordu. Korten, Edirne'deki Beyazıt İma-
retî'nin vakfına dahil idi ve bu sıfatıyla im-
tiyazlı bir statüye sahipti.

1036 (1626-27) yılına ait *Çirmen San-
cağı Cizye Defteri*'ne göre Zağra-i Ce-
did nahiyesinde Nâib Bayezid adlı köyde
on bir hristiyan hânesinin varlığı dikkati
çeker. Söz konusu köy o döneme kadar ta-
mamıyla Türkler'le meskûndü. Aynı def-
terde yakındaki Yeniköy'ün yirmi altı, Hı-
zıroğlu'nun altı ve Örlemiş'in yirmi altı hâ-
nesinin hristiyanlardan teşekkül ettiği kay-
dedilir. Bu durum, bir zamanlar tamamen
Türk yerleşimcilerin iskân ettiği köylerin
yavaş yavaş etnik-dinî yapılarının değiştiği-
ne işaret eder. Evliya Çelebi, 1062'de (1652)
Hızıroğlu köyünü Bulgarlar'la müslüman-
lardan oluşan karışık bir köy diye tanımla-
mıştır. Ona göre Zağra Yenicesi kasabası
ovada yer alıyordu ve etrafı bahçelerle çev-
riliydi. Burada yedi mescid bulunmaktay-
dı. Bunlardan Saruca Paşa ve Ömer Gürci
camileri en önemlileriydi. Şehirde üç han,
150 dükkân ve Ali Paşa'ya ait iyi bir ha-
mam vardı. Nüfus Rumelili yörükler ve
gayri müslimlerden (Rum ve Bulgar) te-
şekkül ediyordu. Evliya Çelebi'nin şehrin
civarındaki tekkeler ve türbeler hakkında
söyledikleri ise hayli karışık ve hatalıdır.

1293 (1876) yılına ait *Edirne Vilâyeti
Salnâmesi*'nde şehir İslimye (Sliven) san-

cağına bağlı bir yerleşme yeri olarak zik-
redilir. Salnâme'ye göre şehirde 535 (erkek)
müslüman, 955 (erkek) gayri müslim, iki
cami, on bir han, bir kilise, bir hamam ve
213 dükkân mevcuttu. Zağra-i Cedid ka-
zasında elli bir köy vardı; bunlarda 1268
müslüman hânesine karşılık 2031 gayri
müslim hânesi vardı. Zaman içinde Yeni
Zağra kazasındaki Türk nüfusu 1530'da-
ki % 88 oranından 1874'te % 38'e gerile-
miştir. Hemen hemen aynı yıl burayı gö-
ren İngiliz subayı James Baker başında bir
kaymakamın bulunduğu, inşaat faaliyetini-
nin yoğun olduğu bir Türk-Bulgar kasaba-
sı diye tasvir eder. 17 Temmuz 1877'de
Doksanuç Harbi sırasında General Gurko
emrindeki Rus ordusu, Rauf Paşa kuman-
dasındaki Osmanlı müdafaasına karşı şid-
detli bir savaştan sonra şehri ele geçirdi.
Ertesi gün Süleyman Hüsnü Paşa komuta-
sındaki Osmanlı ordusu Gurko'yu gerilettiler.
Şehir ateşe verildi ve ardından çıkan şid-
detli yangın sebebiyle büyük oranda tah-
rip oldu. Müslüman nüfusun çoğu kaçtı ve-
ya daha sonra göç etti. Savaşın ardından
kasaba son derece düzenli bir plan çerç-
vesinde yeniden inşa edildi. 1887'de kasa-
bada 3771 kişi yaşıyordu ve bunların sade-
ce 1089'u (% 29) müslümandı. Zaman içe-
risinde şehir büyüdü, ancak müslüman
nüfus daha da geriledi. 1934'te 9552 ki-
şiden 1665'i (% 17) müslümandı. 1970'te
Saruca Paşa Camii ve Hamamı hâlâ mev-
cuttu. Ancak bu iki tarihî âbide 1974'te
yıkıldı ve yerlerine modern binalar inşa
edildi. 818 (1415) tarihli vakfiyesinde söz
konusu caminin 1410 yılında inşa edildiği
kaydedilir.

XXI. yüzyıl başlarında Nova Zagora hayli
sönük bir kasaba halindeydi. 1963'te 19.520
olan nüfus 2001'de hemen hemen tama-
men Bulgarlar'dan teşekkül eden 24.140,
bugün ise 26.000 dolayındadır. Tahıl tica-
reti, konservecilik ve pamuklu dokumacı-
lık halkın başlıca uğraşlarıdır. Burası 38 km.
uzağındaki Sliven (İslimye) idarî bölgesin-
de yer alır. Civardaki otuz üç köyle birlik-
te 48.000'i bulan nüfusun % 88'i Bulgar
hristiyan, % 12'si Türkler ve Çingeneler'-
den oluşur. Şehre bir saat mesafedeki Gra-
fitovo köyü (önceki Tekke mahallesi, son-
radan Kalugerovo) yakınında bulunan Ada-
tepe'de (Sveti Ilija) XVI. yüzyılın ortaların-
dan kalma, Kalender / Bektaşî dedesi Ki-
demli Baba'nın yedi köşeli büyük meydan
evinin harabeleri ve görkemli mermer tür-
besi hâlâ ayakta. Grafıtovo'nun Türkçe
konuşan köylüleri (1972'de seksen yedi ki-
şi) geleneksel Bektaşî (Babaî) inanışlarını
sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

C. Jirček, *Das Fürstenthum Bulgarien*, Prag 1891, tür.yer.; Ž. Čankov, *Geografski Rečnik na Balgarija*, Sofia 1939, s. 301-302; Gökbiğin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 235-244; H. J. Kissling, *Beiträge zur Kenntnis Thrakiens im 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1956, s. 26-27; J. Čangova, *Srednovekovno Selište nad Trakijskija Grad Sevtopolis*, XI-XIV vek, Sofia 1972, tür.yer.; H.-J. Kornrumpf, *Die Territorialverwaltung im östlichen Teil der Europäischen Türkei (1864-1878)*, Freiburg 1976, s. 362; B. D. Borisov, "Srednovekovno selište i nekropol vâruhu selištata mogila do s. Djadovo (razkopki prez 1980 i 1981 g.)", *Ex-peditio Thracica*, Sofia 1982, III; a.mlf., *Mediaeval Settlement and Necropolis (11th-12th Century)*, [baskı yeri yok] 1989 (Tokay University Press), s. 5-15, 381-384; P. Soustal, *Tabula Imperii Byzantine VI, Thrakien*, Wien 1991, s. 247, 300-301; M. Kiel, "The Tekke of Kidevli Baba Near Nova Zagora-Bulgaria. A Contribution to Its History and Date of Construction", *Actes des IIIème Congrès International de l'Archeologie Ottomane*, Zaghouan 2000, s. 39-46; a.mlf., "A Monument of Early Ottoman Architecture in Bulgaria: The Bektaşî Tekke of Kidevli Baba Sultan at Kalugero-vo-Nova Zagora", *TTK Belleten*, XXV/137 (1971), s. 53-60; a.mlf., "Some Early-Ottoman Monuments in Bulgarian Thrace: Stara Zagora (Eski Zağra), Jambol and Nova Zagora (Zağra Yenicesi)", *a.e.*, XXXVIII/152 (1974), s. 635-654; Vladimir Georgiev v.dğr., "Nova Zagora", *Kratka Bălgarska Enciklopedija*, Sofia 1966, III, 595; *Entsiklopediyana Balgarija*, Sofia 1984, IV, 612.

MACHIEL KIEL

YENİÇERİ

Osmanlı askerî teşkilâtında
özel konumlu, maaşlı,
dâimî yaya ordusu.

Kuruluş Meseleleri. Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu hakkında tam bir tarih vermek mümkün değildir, bununla beraber bunun belirli bir süreç içinde gerçekleşmiş olduğu açıktır. Osmanlı Beyliği'nin Orhan Bey zamanındaki (1324-1362) yeni fetihler sebebiyle daha fazla askere ihtiyaç duymaya başladığı ve bunu sağlamak üzere savaş esirlerinden faydalanılması yoluna gildiği genelde kabul edilen bir husustur. Eskiden beri kullanılan ve yerli müslüman ahaliden sağlanan, sefer esnasında ücret alan, barış zamanında memleketine dönüp işleriyle uğraşan yaya (ve müselle) askerinin gelişmelere cevap veremediği, özellikle disiplinsiz davranışları yüzünden böyle bir uygulamaya geçildiği kaydedilmekle beraber bu gerekçede, savaş esirlerinden bir askerî güç meydana getirilmesi karşısındaki yadırgamaların da payı olmalıdır. Orhan Bey döneminde sayılarının 1000 kadar olduğu ifade edilen, maaşlı ve dâimî hizmet vermesi düşünülen bu askerler

için I. Murad zamanında (1362-1389) Gelibolu'da Acemi Ocağı'nın kurulduğu ve bunun Kazasker Çandarlı Kara Halil ile Molla Rüstem'in yönlendirmesiyle gerçekleştiği genelde tekrarlanan bilgiler arasındadır. Gazi Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki ilk fetihlerin ardından savaş esirlerini paralı asker şeklinde kullandığına dair beyanlar uygulamanın ilk zamanlarındaki pek aydınlık olmayan haline işaret eder. Gelibolu'daki bu askerin Çanakkale Boğazı'nın iki yakasında askerî nakliyat yapan gemilerde vazife görmeleri ve belirli bir süreden sonra "yeniçeri" adıyla "yeni asker" zümresine dahil edilmeleri öngörülmüştü. Zamanla diğer esirlerin de katılımıyla toplanan gençler ileride devşirmelere uygulanacağı gibi Anadolu'da ve fetihlerin istikrar bulduğu daha geç tarihlerde Rumeli'de Türk ailelerinin yanına verilmekte ve buralarda geçirecekleri beş-sekiz yıl arasındaki zaman dilimi içinde "Türkleşmeleri" beklenmekteydi. Bu ailelerin umumiyetle çiftlik ve toprak sahibi olduğu ileri sürülmekle birlikte bazı resmî kayıtlardan çalıştırılmak üzere sıradan köylülerin yanına, şehir esnafına ve şifâhanelere de verildikleri anlaşılmaktadır (Tablo 1). Buralarda geçirilen sürenin bütün zamanlar için uygulanmadığı ve sistemin ihtiyaca göre bunu kendiliğinden kısalttığı, hatta uygulama dışı bıraktığı pek çok örnekle sabittir. "Türk üzerinde olan oğlanlar" tanımlamasıyla resmî belgelerde yer alan ve kendilerinden "acemi yeniçeri" diye bahsedilen, aynı aileye birden fazlasının da verildiği anlaşılan (Tablo 1) bu gençlerin zamanı geldiğinde Acemi Ocağı'na kayıtları eşkâlleriyle ilgili mevcut bilgilerle yoklanmış olarak, denetim ve sorumlulukları kendilerine havale edilen Anadolu ve Rumeli ağaları tarafından yapıldı. Bunların Türk'e verilmesine mühimme defterlerindeki tabiriyle "torba hizmeti", daha sonra Acemi Ocağı'na geçtiklerinde "torba oğlanı" ve kayıt muamelesine de "torba yazısı" denilmekteydi (Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 5).

Pencik oğlanı adı da verilen acemi oğlanı alınması uygulamasına, savaş esirleri ve akınlarda elde edilenlerden beşte birinin dinen devlete verilmesi gerektiği hükümden hareketle başlandığı belirtilir ve yol gösterici olarak da yine Çandarlı Kara Halil ile Molla Rüstem gösterilir. Bunun tarihi değişiklik arz etmekle beraber genelde Edirne'nin fethinden sonra (1361) gerçekleştiği kabul edilir. Bunlar akıncı kadıları, pencikçi ve pencik emini gibi görevliler tarafından toplanırdı. İlk zamanlarda

esirlerin kısa bir eğitimin ardından savaşlarda kullanımının söz konusu edilmesinden bu kurumun da zaman içinde gelişip son şeklini aldığı anlaşılmaktadır. Acemi oğlanlarının çeşitli kaynaklarda on beş-yirmi yıl olarak gösterilen, ancak uygulamanın ihtiyaca göre büyük ölçüde değiştiği belirli bir hizmet süresinden sonra Yeniçeri Ocağı'na intikal etmeleri "kapiya çıkma" tabir edilir ve bu yeni aşamanın söz konusu gençlerin hukukî durumlarındaki dönüşüme de işaret ettiği ileri sürülür. Pencik oğlanlarının giderek yerlerini devletin hristiyan tebaasından devşirme usulüyle toplanan, dolayısıyla savaş esiri olmayan gençlere terketmeleri aşamasına geçildiğinde bunların da kapiya çıkma sırasında diğerleri gibi kölelik statüsünden çıkıp âzat edilme konumuna eriştikleri tezi, tartışmaları özellikle devşirmelerin hukukî durumunun tanımlanması meselesine götürmüştür. Bu konudaki görüşlerin "köle" ve "kul" kavramlarının tanımı üzerinde yoğunlaştığı ve devşirmelerin bu ikisinden hangisine mensup olduğu veya her iki kavramın da kölelik anlamı içinde birbiriyile örtüştüğü gibi karşıt görüşler, bizzat devletin kuruluşuna dair ortaya atılan çeşitli tezler gibi (Kafadar, *İki Cihan Aresinde*) konuyu uzayıp giden tartışmalara ve çözümsüzlüğe sürüklemiştir (Papoulia, s. 34-41).

Devşirmelerin şer'î hukuk dahilinde kölelik diye kabul edilen hukukî statüleri klasik İslâm köleliğiyle tam uyuşmayan bir toplumsal ve siyasal ortam üzerine oturur. Dolayısıyla kapiya çıkmayı, devşirmelerin artık hukuken özgür bireyler olarak padişaha tâbi kapıkulları imtiyazlı zümresine intikal etmeleri şeklinde düşünmek yanlış olmayacaktır (Karamuk, s. 563). Bununla beraber kul statüsü altında bunların padişaha karşı bağımlılıkları devam eder. *Kutadgu Bilig*'de yaya asker için kullanılan ve köle ile aynı anlamı taşıdığına işaret edilen (Papoulia, s. 4, dipnot 10) "kul" tanımlaması, Osmanlı terminolojisinde kölelikten ziyade bunların eski statülerine işaret eder; bu ilişki içinde bunlar başkasına kiralanamazlar, satılamazlar, askerlik dışında kullanılamazlar; dolayısıyla kul, hükümdara karşı özel bağımlılık durumu içinde fevkalâde hizmet konumu sebebiyle devam eden bir tâbiyeti ve belirli bir hizmeti yerine getirmek üzere acemi oğlanları zümresinden çıkarılmış olma halini ifade eder. Padişahın kul tanımlamasıyla hizmet veren yeniçeri ve sipahileri evlâtları gibi görmesi ve böyle isimlendirmesi, bunların da kendisinden "babamız" diye bahsetmesi, içlerinden liyakat göste-